

DIE ÖSTERREICHISCHEN OPFER DES HOLOCAUST. THE AUSTRIAN VICTIMS OF THE HOLOCAUST

(A holokauszt osztrák áldozatai)

Wien, Dokumentationsarchiv des Österreichischen Widerstandes, 2001. CD-ROM

2001-ben jelentette meg a Dokumentationsarchiv des Österreichischer Widerstandes (Az Osztrák Ellenállás Levéltára, DÖW) azt a két-, német és angol nyelvű adatbankot, amely a holokauszt 62 000 osztrák áldozatának adatait tartalmazza. Tanulmányok ismertetik az Anschluss utáni repressziókat, a deportálás lefolyását, valamint a menekülést. A nagyszámú dokumentációt 900 fénykép – többek között a Gestapo most először nyilvánosságra került 350 kartotéka –, valamint számos térkép egészíti ki. Ez a korszerű kiadvány több mint tízéves kutatómunka során jött létre.

Elöljáróban érdemes ismertetni a DÖW tevékenységét. Az Osztrák Ellenállás Levéltárát 1963. március 13-án, az Anschluss 25. évfordulóján alapították az egykori ellenállás tagjai, valamint a korszak iránt érdeklődő kutatók és tudósok. A DÖW alapítólevelében az ifjúság nevelését állította a középpontba, célja ugyanis az, hogy okmányyszerű bizonyítékokkal bemutassa az Ausztria függetlenségének és szabadságának elvesztésével járó következményeket, valamint az ellenállás hősies küzdelmét. A DÖW mindössze néhány fizetett alkalmazottal és legalább 30 önkéntessel egyből aktív tevékenységbe fogott, számos fiatal

tudóst és történészjelöltet bevonva a munkába. (Sokan közülük ma már jeles tudósok, egyetemi tanárok.) Bécs városa, a Tudományos és Kutatási Minisztérium, valamint nagyvállalatok és bankok nyújtottak anyagi segítséget a munkához. A kutatóhely nagy segítséget kapott az emigráns osztrákoktól (könyvtárak, kéziratok, emlékiratok stb.). Az archívum épületének földszintjén Der österreichische Freiheitskampf 1934–1945 (Az osztrák szabadságharc 1934–1945) címmel állandó kiállítás nyílt Ausztria legújabb kori történetéről, amelyet 1978-ban kibővítettek. Jelentős képanyag, dokumentum, magyarázó szöveg ismerteti a korszak küzdelmeit.

A DÖW egyik alapítója és tudományos vezetője a nemrégiben elhunyt Herbert Steiner professzor volt. Jelenleg Wolfgang Neugebauer az intézmény vezetője. Számos publikációja között külön figyelmet érdemel az osztrák szélsőjobboldal elleni küzdelmet bemutató munkája.

Az elmúlt évtizedek folyamán a DÖW jelentős megbecsülésre tett szert az osztrák társadalomban. Számos tudományos megalapozottságú könyvet adott ki az osztrák ellenállásról, részben külföldön is: Belgiumban, Franciaországban, Svájcban, Spanyolországban és Angliában. 1975-ben jelent meg a Widerstand und Verfolgung in Wien 1934–1945 (Ellenállás és üldöztetés Bécsben 1934–1945) című munka három kötetben, majd hasonló kötetek láttak napvilágot Burgenlandról és Felső-Ausztriáról. Kötetek jelentek meg a Spanyolországban, Mexikóban, Franciaországban folytatott emigráns szervezkedésekről. 1985-ben jelentette meg a DÖW az Erzählte Geschichte. Berichte von Widerstandskämpfern und Verfolgten (Elbeszélt történelem. Ellenállók és üldözöttek beszámolóí) című nagy terjedelmű munka első kötetét, az ellenállási mozgalom „közkatonaiknak, kisembereinek” beszámolóit, visszaemlékezéseit.

Az egyre aktívabb szélsőjobboldal tevékenységét leplezte le az 1981-ben közreadott Rechtsextremismus in Österreich nach 1945 (Szélsőjobboldaliság Ausztriában 1945 után) című, közel 500 oldalas munka, amely öt kiadást ért meg. A DÖW a mai napig szakadatlan harcban áll a szélsőjobboldal képviselőivel, több peres eljárás során védte meg publikációit.

Positív visszhangot váltott ki az a dokumentumcsomag (Medienkoffer I–II), amelyben különböző történeti anyagokkal és dokumentumokkal segítséget nyújtottak a korszak tanításához. 1986 óta minden évben megjelent az intézet évkönyve (Jahrbuch), amely színvonalas tanulmányokat tartalmaz, és ismerteti a DÖW éves tevékenységét. Évente öt alkalommal, hatezer példányban jelenik meg az intézmény folyóirata (Mitteilungen), amely aktuális cikkeket és recenziókat tartalmaz. A DÖW közel negyvenéves tevékenysége kiváló példája annak, miként lehet egy letűnt, 20. századi korszakkal foglalkozó levéltári munkát nagyon is aktuálissá tenni.

1987 márciusában az izraeli Yad Vashem-emlékhely elnöke azzal a kéréssel fordult Franz Vranitzky osztrák kancellárhoz, hogy Ausztria állítson emléket a nemzetiszocialista rezsim alatt elpusztult osztrák zsidóknak, hasonlóan az NSZK-hoz és más nyugat-európai országokhoz. A megvalósítási tanulmány elkészítése után a DÖW kapott megbízást a Tudományos és Kutatási Minisztériumtól, kutassa fel az elpusztított személyekre vonatkozó adatokat. Az adatgyűjtés azok körére vonatkozott, akik a nürnbergi törvények (1935) alapján zsidóknak minősültek. (A kutatás az Ausztriában élő ún. hontalan zsidókra is kiterjedt.) A DÖW a különböző levéltárakban fellelhető adatok és más dokumentumok feldolgozását tűzte ki célul, a nagy terv a Namentliche Erfassung der österreichischen Holocaustopfer (Az osztrák holokausztáldozatok névjegyzéke) elnevezést kapta. Ezzel a hatalmas vállalkozással kívánta a DÖW bizonyítani, hogy az osztrák zsidó férfiak, nők és gyermekek nem névtelen tömeget, statisztikai számokat jelentenek, hanem tízezrek egyéni tragédiáját. Sorsukat, életüket a legutóbbi években sikerült rekonstruálni. Napjainkig 62 000 emberrel több mint 500 000 adatot gyűjtöttek össze. A Bécsből deportáltak csaknem száz százalékáról sikerült adatokat gyűjteni. Kiindulási alapot képezett a bécsi deportáltak jegyzékének filmre vitt kópója és az Izraelita Kultuszközösség ún. deportációs kartotékja. A többéves munka során a különböző archívumok óriási anyagainak több mint százezer aktáját nézték át és értékelték a kutatók. Ezek közül sok alig volt olvasható, és aprólékos munkával kellett őket rekonstruálni. Nagy jelentőségű volt a kutatók számára a Staatsarchivban őrzött bécsi Gestapo-anyag (Erkennungsdienstliche Kartei der Gestapo, Wien – NSDAP Gauakten). Ezek a fényképes kartotékok – nagy valószínűséggel az áldozatokról készített utolsó felvételek – felbecsülhetetlen módon egészítették ki a rendelkezésre álló adattalományt.

A kutatás összegzésének első eredményeit 2000-ben mutatták be a Judenplatzon, újonnan megnyílt múzeumban, a DÖW által létrehozott információs teremben. A látogatók első ízben ismerhették meg az osztrák holokauszt áldozatainak adatait. Ez érdeklődés nagy volt, ezért a DÖW 2001. január végén internetre vitte az adatokat (www.docw.at).

A 2001 novemberében megjelentetett CD-ROM a munka ideiglenes lezárását jelentette. Amint a kísérő füzet leszögezi: a projektet valószínűleg soha nem lehet lezárni, az áldozatok listája tovább bővíthető, és a kutatók az újabb adatokat feldolgozzák. A CD-ROM lehetővé teszi az ausztriai zsidóság történetének, üldözésének, deportálásának és megsemmisítésének időrendi és tematikai áttekintését, a kép- és hanganyagok mindenről felvilágosítást adnak, így az említettekén kívül például a szökési útvonalokról, a keleti országok gettóiról, valamint külön részben tartalmazza a CD-ROM az ellenállásban szerepet játszó felsorolását.

Az előszót *Simon Wiesenthal*, a holokauszt nemzetközileg talán legismertebb kutatója írta. Wiesenthal előljáróban megjegyzi, életének több mint felét a feledés elleni harcnak szentelte. A koncentrációs táborból való szabadulása után nem tért vissza eredeti – építész – szakmájához, mert amit átélt és megszenvedett, nem tette lehetővé, hogy úgy folytassa, mintha semmi sem történt volna. A zsidóság 2000 éves történetének tragikus voltát élő emlékként kell megőrizni. A Shoah valószínűleg a zsidó nép legnagyobb tragédiája. Az előszó megállapítja, hogy a náci korszakban a tömeggyilkos új típusa jelent meg: irodában ült, és egy telefonhívással vagy egy aláírással száz és száz kilométer távolságból emberek ezreit gyilkoltatta meg. Wiesenthal meggyőződése, hogy minden náci per tanulsága történelmi és morális szempontból fontos, és a perek figyelmeztetések lehetnek. Végül reményét fejezi ki, hogy az egyesülő Európában a fiatalságnak sohasem kell majd az ő tapasztalatait átélnie.